

Zdravko Petrović

DUBROVAČKI NOKTURNO

(Milan Milišić: *Oficirova kći*, Geopoetika, Beograd, 2011)

U zaostavštini poznatog dubrovačkog pesnika Milana Milišića našao se i jedan rukopis većeg obima. Dvadeset godina nakon pesnikove tragične pogibije pojavljuje se roman pomalo starinskog naslova, *Oficirova kći*, koji je priredila pesnikova supruga. Milišić (1941-1991), čiji je život bio omeđen počecima najkrvoločnijih ratova na ovim prostorima, jednog svetskog i jednog bratoubilačkog, ostaće upamćen i kao prva civilna žrtva zverskog granatiranja Dubrovnika. Takođe, iako je bio priznati pesnik, Milišić je široj javnosti (p) ostao poznat pre svega po jednoj priči, objavljenoj u dubrovačkom časopisu *Laus* 1982. godine, koja ga je, zbog previše prozirnih aluzija na nehumani čin jednog partizanskog odreda uoči oslobođenja Dubrovnika, trajno žigosala kao nepodobnog intelektualca, rušitelja tekovina socijalizma. Malo ko je tada smeo da podigne glas u odbranu umetnika i (umetničke) slobode i istine, ali Milišić je, uprkos tome, ostao da živi i stvara tamo gde mu je bilo najteže, pišući izvanrednu poeziju, eseje, drame i putopise, pripremajući se za najveće iskušenje za jednog književnika – roman.

Dubrovački pesnik napisao je odličan roman. Ako se uzme u obzir doba kada je nastajao – u zenitu jugoslovenskog postmodernističkog stvaralaštva kada su dominantni poetički obrasci bili kišovska fingirana dokumentarnost ili pavićevska oniričko-fantastička projekcija istorije i stvarnosti – roman *Oficirova kći* se nalazi van tokova tadašnje mejnstrim romaneskne produkcije; čak se, u svom odnosu prema stvarnosti i istoriji, doima kao pomalo anahron. Uistinu, da je ovaj roman bio objavljen pre dvadesetak godina, bio bi više anahron tada nego što je to danas, kada tradicionalni obrasci pripovedanja iznova postaju najuobičajeniji vid oblikovanja fabule, potiskujući već izandali manir (post)modernističkog eksperimentisanja narativnim tehnikama i veštačkog oneobičavanja kompozicione strukture i jezika. Kao i Mirko Kovač, Milišić uspeva da od porodične hronike napravi uzbudljivo romaneskno štivo, još jedan „porodično noćturno“, bez obzira na to da li u njemu ima elemenata autobiografskog ili ne, prikazujući kroz priču o životu osnovne ćelije (jugoslovenskog) društva znatno širu sliku tog društva, te i njenu mračniju stranu – pritajeni i jedva suspregnuti šovinizam, dugo godina guran iza paravana bratstva i jedinstva. Međutim, tako ogoljenom slikom socijalističkog uređenja čitaocu se ne nudi istorijski revizionizam; to nije osveta progonjenog pisca već jedna uzbudljiva priča o različitim ljudima, gradovima i mentalitetima, nastala u kovitlacu burne balkanske istorije nakon Drugog svetskog rata. U romanu vidimo samo sporedne tokove te istorije, iz ugla naratorke čije se odrastanje poklapa sa rađanjem nove jugoslovenske države. Ovo je, dakle, priča o odrastanju jedne devojčice i njene zemlje.

Naratorica i glavna junakinja je Katica Štikar, „oficirova kći“, dete iz hrvatsko-srpskog braka: po ocu iz dubrovačke gosparske obitelji, po majci iz šabačke zanatlijske porodice.

Pripovedanje teče pravolinijski, u elegičnom tonu evociranja uspomena iz detinjstva, obogaćeno izvrsnim lirskim pasažima i mnogobrojnim refleksijama o ratu, istoriji, usudi-ma i naravima balkanskog čoveka. Širok raspon refleksija – od autoironičnih i gorko-ciničnih komentara do tobožnjeg infantilnog rezonovanja stvarnosti – rezultat je prilično „ćudljive smene tačaka gledišta“ jer se autor poigrava pripovedačkom perspektivom tako što se stvarnost posmatra dvojako: i očima devojčice, nepripremljene za svet koji joj se otkrio u svoj svojoj rugobi, i očima zrele osobe, čije se pripovedanje razvija iz mutnog taloga uspomena i *gorkog taloga iskustva*. Ta ćudljivost ogleda se još u nečemu. Naime, narativni tok se povremeno prekida tako što se iz pripovedanja u prvom licu naglo „uskače“ u dijalog sa nepoznatim sabesednikom, čije zagonetno prisustvo daje celoj ispovesti poseban ton – kao da se cela Katičina priča snima na magnetofonskoj traci. Tek kada se ispovesti da je taj sabesednik, koji dugo vremena nemo sluša naratorkinu ispovest, zapravo Katičin rođak, demistifikuje se ono neodređeno obraćanje nepoznatom iz uvodnog poglavlja: „Ja sam ubojica. Ubila sam, što je najgore, čovjeka ni krivog ni dužnog. Prvi put to nekomu priznajem. Priča je duga, a ja tako dugo želim da ti je cijelu ispričam. Čitavu mladost. Sad više ne znam hoću li moći, hoću li umjeti. A želim to, i to upravo onako kao što smo se dogovorili da ćemo između sebe pričati, bez sigurnosnih pojaseva, bez zadržki: čitava priča kao slobodan pad.“

Budući da se ti dijalozi, u vidu digresija koje narušavaju inače skladan narativni tok, pojavljuju retko, oni nemaju status poetičke dominante, te se dovodi u pitanje njihova svrsishodnost, mada bi trebalo uzeti u obzir činjenicu da je pred nama roman koji je ostao u rukopisu, te da bi se u konačnoj verziji ovog dela moglo pronaći poetičko opravdanje za ovakav piščev postupak.

U prvom delu romana opisane su ratne i prve poratne godine porodice Štikar u Sisku i Šapcu. Najteži period predstavljao je život u Sisku odmah po okončanju rata: otac kao bivši oficir NDH ne može da se nada poslu, dok vanredno lepa i preduzimljiva majka na volšeban način uspeva da sačuva porodicu u okolnostima opšte oskudice i netrpeljivosti prema predratnom plemstvu. Kao predstavnicima tog staleža, oduzeto im je gotovo sve što su imali. Priča je, dakle, poznata: eksproprijacija imovine i nemoć bivših bogataša, koja se ovde najjasnije očituje u gordosti, gosparskoj i dubrovačkoj, Katičine bake po ocu, i njenom neskrivenom preziru prema zadriglim predstavnicima nove „narodne vlasti“. Ipak, ljubav njenih roditelja je i posle mnogobrojnih nedaća ostala čista, neokrzuta gotovo šizofrenom porodičnom situacijom tokom ratnih godina: „Majka se posredstvom tete Nicolette dogovara sa ilegalcem u Zagrebu, otac za to vrijeme u vojsci NDH, none simpatizer Italije, djed Dragomir folksdojčer, njegov sin u njemačkoj vojsci, baka Dara pomaže četnike i komuniste i sve ostale koji naiđu, dundo Damir šverca u Dubrovniku – luda kuća!“

Nešto bolji i smisleniji život porodice Štikar počinje njihovom selidbom kod roditelja Katičine majke u Šabac, u taj „blatom i kokošijim izmetom zaprljani raj, neko mjesto gdje je Bog pregnuo podignuti oglednu farmu za ljude i životinje, ali se zbog nečega okrenuo, zaboravio na to i poslije sasvim od toga digao ruke“. Ovaj deo Katičinog pripovedanja obojen je upečatljivim slikama seoskog ambijenta srbijanske svakodnevice, čak i minucioznim opisima šopanja gusaka ili svinjokolja, jer je i to predstavljalo događaj za jednu devojčicu koja je pre rata živela u vili u Sisku. Iako je volela taj jednostavan, mada ne i idi-

ličan život u dedinoj porodičnoj kući, sećanje na Šabac donosilo je i neke bolne uspomenе, budući da je često bila osuđena na bolnički krevet i samoću. Pored toga, Katica je u školi doživljavala neprijatnosti zbog svog hrvatskog porekla: od sitnih pakosti učiteljice i vršnjaka koji su ismevali njeno nerazlikovanje pojedinih glasova (za hrvatsko govorno područje tipično umekšavanje afrikate č), pa do ozbiljnih stigmatizacija koje su dolazile iz uprave škole, kao kada je na završnoj školskoj priredbi jedino ona od svih odlikaša dobila knjigu na latinici („U toj groznoj knjizi štampanoj latiničnim alfabetom – groznoj, dosadnoj knjizi, koja je valjda bila jedina knjiga latinicom koja se mogla naći u Šapcu, i koju sigurno nikad nitko nije pročitao, ni u Hrvatskoj niti bilo gdje – ostat će za mene oličena sva zagušljivost i sva plitka objest provincijalne isključivosti. Shvatila sam tu poruku onako kako je bila šifrirana, shvatila nepogrešivo mada sam bila samo dijete“). Preosetljivu za svoje godine, Katicu je ta prerana spoznaja fingiranog bratstva i jedinstva gurala u sve dublju samoizolaciju, i već tada je osećala da će je ta izopštenost iz „sretne većine“ pratiti do kraja života.

Drugi deo romana posvećen je životu Katičine porodice u Dubrovniku, rodnom mestu njenog oca, od koga je o ovom gradu slušala bajke, tako da je za nju on bio „biljurni grad, smješten u tajnovitom prostoru, u zatonu jutarnje polubudnosti i večernje sanjarije“. Razočaranje koje je doživela nakon što je voz prispeo u prljavu i neuglednu železničku stanicu potpuno ju je porazilo, ali su čari dubrovačke monumentalnosti ubrzo potisnule prvobitno osećanje nezadovoljstva. Katica se suočava sa gotovo istim problemima u školi – ovog puta je ekavica parala uši njenim vršnjacima – samo što je ona sve manje marila i za školu i za probleme. Sve više vremena provodi sa malobrojnima drugaricama, suočavajući se sa onim što donosi pubertet: prva prava prijateljstva, velika razočaranja, prve ljubavi, ispitivanje sopstvene seksualnosti i drugo. Tek sada dolazi do punog izražaja ono što Katica oseća prema roditeljima: bezgraničnu ljubav prema ocu nasuprot netipičnoj i, reklo bi se, nezasluzenoj rezervisanosti prema majci, pa čak i mržnji, koja je bila dublja i ozbiljnija od uobičajene pubertetske netrpeljivosti prema roditeljima.

Literarni portreti Katičine porodice posebna su vrednost ove knjige – izvanredno izvajani, plastični i živi, oni su najbolja potvrda Milišićevog velikog dara za psihološko nijansiranje likova. Pored portreta Katičinog oca i majke, potom i dunda Damira, „profesionalnog“ dubrovačkog zavodnika, bonvivana koji je uvek živio „u svom smiješnom kalupu ljepotana bez prebijene pare“, posebno mesto u romanu imaju i neobično živi portreti dve bake: none Katarine i baka-Dare. Prva je samoživa i bogobojažljiva, sa smešnim etiketijama plemenite gosparske krvi, a druga komunistkinja, seljačkog porekla, širokogrudna i neumorna, koja kao da je ceo život pretojila na nogama. Sa mnogo ljubavi i topline prikazani su nepomični životi dveju starica, koje su, svaka na svoj način, bile velika potpora Katici. None je zapravo slika Dubrovnika, spoljašnja i unutrašnja, jer je uvek iskazivala „prikrivenu vezu s dubrovačkim krajolikom, s njegovom uglađenosti kutića-vrtova i ljupkosti ograđenih arli, a s druge strane s njegovom beskrajnom škrtosti, isušenošću“.

U obilju izuzetnih refleksija o Dubrovčanima i njihovom mentalitetu, posebno mesto ima jedno zapažanje, izvanredan mali traktat o „gosparskom svetonazoru“: „Taj gospodar Mato bio je pravi dubrovački gospodar, reprezentativni pripadnik tog svijeta koji svojim nazorima preobražava stvarnost. I nema tog autoriteta, nema te velike ideje koju institucija

dubrovačkih gospara neće učiniti suvišnom, nepotrebnom, besmislenom. Imaju dar da odmah vide slaba mjesta u svakom jakom zamahu, da svaki prejaki zanos raščine u srži. U tome nikad ne nastupaju kao snaga, gospar u svemu najprije traži svoju odstupnicu i ne smiruje se dok je ne nađe. A odstupnica je uvijek relativizacija apsoluta koji mu pokušavaju nametnuti. On se ne bori ni protiv koga, bori se samo za svoje pravo da ostane s bande. I taj ti je goparski svjetonazor sukus Dubrovnika, ali nešto što nepovratno nestaje.”

Sintagma „relativizacija apsoluta” mogla bi se shvatiti kao jedna skrivena autopoetička kvalifikacija, jer ovaj roman preispituje mnoge apsolute nekadašnjeg uređenja – ideologiju, pravilan odgoj, porodično vaspitanje – u duhu bratstva i jedinstva. Iako se u nekoćim tekstovima, pa i u pogovoru ove knjige, potcrtava da je roman *Oficirova kći* ostao u rukopisu, on je ipak zaokružena celina i tako ga treba i posmatrati. Katičina ljubav prema ocu bila je zapravo jedini apsolut u njenom životu, a njegovom smrću, kao i opisom jednog tobožnjeg ubistva, najavljenog na početku ove ispovesti, zatvorio se pripovedački krug. Možda bi postojanje nekog epiloga razrešilo izvesne nedoumice, ali i u ovakvom obliku ovaj roman predstavlja izuzetno književno ostvarenje, koje bi se zasluženom moglo naći i u srednjoškolskoj lektiri i u okviru akademskih studija hrvatske ili srpske književnosti, a svakako bi bilo zanimljivo i imagolozima, i lingvistima, i istoričarima i sociolozima kulture.

Ranom smrću Milana Milišića jugoslovenska književnost je izgubila ne samo sjajnog pesnika već i odličnog prozaistu. *Oficirova kći* je roman jednostavne kompozicije, ali će čitalac moći da uživa u maestralnom pripovedanju, prirodnom i zanimljivom, oplemenjenom snažnim poetskim impulsom, inteligentnim promišljanjima, finim i neusiljenim humorom i leksičkim bogatstvom dijalektizama i lokalizama.